



ЮГОЗАПАДЕН УНИВЕРСИТЕТ "НЕОФИТ
РИЛСКИ"

ФИЛОСОФСКИ ФАКУЛТЕТ

Катедра "Психология"

Василики Апостолос Касиора

*„Агресивно поведение и самоуважение при
ученици от 8 до 15 години“*

А В Т О Р Е Ф Е Р А Т

за присъждане на образователна и научна степен “доктор”
Област на висше образование: 3. Социални, стопански и правни науки,
Професионално направление: 3.2 Психология; по Възрастова и педагогическа
психология

Научен ръководител:

доц. д-р Русанка Манчева

БЛАГОЕВГРАД, 2018

Дисертационният труд е обсъден и предложен за защита на заседание на катедра "Психология" при Философски факултет на ЮЗУ "Неофит Рилски" – Благоевград на 18.06.2018 година

В съдържанието си дисертационната работа включва увод, четири глави, заключение, приноси и приложения.

Текстът е в обем от 165 страници, в който са включени 80 таблици и съпътстващи ги графики. Цитираната литература обхваща 144 заглавия, на български и английски език.

Защитата на дисертацията ще се състои на 14.09.2018 г. от 11.00 ч. в зала 1210 Б, Първи корпус на ЮЗУ "Неофит Рилски" - Благоевград пред научно жури.

Материалите по защитата са на разположение в канцеларията на катедра „Психология“ на трети етаж, Първи корпус на ЮЗУ "Неофит Рилски" – Благоевград

Увод

През последните години множество автори обосновават агресивността в поведението на децата чрез самочувствието, самооценката и самоуважението им. Високото си самочувствие, детето показва като демонстрира поведение, включващо агресия или тормоз (Rosenbaum & Dechrarms, 1960). Децата с ниско самочувствие също се ангажират с насилствени действия. (Patterson, 1982, Rigby, 2008). Честотата на използваната агресия се свързва с участие в активни действия на насилие, когато се засяга самочувствието им. Функцията на агресивния механизъм се определя от общуването и неговото развитие (Champlin, 1989). Също така Джоунс и Комптън (2003, 224) заявяват, че хората с нарцистичност и агресивно поведение, оценяват себе си като доминантни и емоционално силни, децата с ниско самочувствие по-често стават обект на агресия, дори и в сравнение с такива, които се възприемат като жертви. Murrey-Close et.al, (2009) твърдят, че ниското самочувствие е една от характеристиките на децата, участващи в тормоза, независимо от това дали са извършители или са жертви. Във всички случаи инцидентите, свързани с агресията в училище, са стрес за учителите и по-общо за училищната общност. (Mishna et.al, 2005). Ролята на учителя за превенцията, разкриването и третирането на агресията в училище, дори и когато е под формата на тормоз, е важен фактор за взаимоотношенията и училищната култура в училище. Училищният климат и училищният дух укрепват или отслабват феномена агресия. (Rigby, 2008).

В дисертацията се предлагат резултати, от проведено изследване за определяне на връзката между самоуважението и агресивното поведение при ученици от 8 до 15 години от Централна Гърция. Идеята е да се установи доколко високото или ниско самочувствие, на учениците, оказва влияние върху техните агресивни активности в училищна среда. Самоуважението е решаващ фактор за природата на човешкото поведение и в този смисъл има жизнено важна роля за ефективния училищен климат, на взаимоотношения между учениците и между тях и преподавателите.

В последните години агресията и насилието се появяват като проблем в гръцките училища, затова всяко проучване и изследване обосновава размерите на този проблем и актуалното му състояние. Резултатите помагат и за създаването на превантивни програми, насочени към преодоляване на развиващата се агресивна активност в училищата.

Самата работа с агресорите е трудна, защото възрастта предполага неувереност в споделянето с възрастните. Самите жертви, на агресия, също трудно споделят случилото се с тях. В този случай самоуважението е важен фактор за готовността за споделяне. Тя е важен атрибут на готовността за възприемане на агресивността и същевременно за проявите на агресивност. Тя повлиява пасивността или активността на ученика и стимулира тяхната демонстрация.

Днес агресията, в училищата в Гърция, се превръща в бариера за развитието и функционирането на училищната общност. Всеки агресивен акт е различен по своето съдържание и близък по своята реализация. Затова изучаването на проявите на агресия, както и търсенето на причини за нея е не само актуален, но и практико-приложен проблем.

ГЛАВА I. ТЕОРЕТИЧНА ЧАСТ

В първата, теоретична част, се поставя акцент върху проблема за агресивността в психологичната литература. Последните 10 години са съпътствани и с увеличение на проявите на агресивност в училищата в Гърция. Учениците и учителите разглеждат агресивното поведение чрез наблюдение ежедневно на лошо словесно или физическо, насилие между учениците по време на учебните часове и междучасията. Те остават само свидетели или проявяват висока толерантност. Подобно отношение се среща в Европа и в други страни по света. Затова през февруари 1997 година в град Утрехт - Холандия се създават стандарти за безопасност и сигурност в училище. Те се определят като необходими и затова са обсъждат на европейската конференция. Целта е да се анализира, дискутира и приложи безопасността в училище, за да има успешна и ефективна учебна среда за ученици в национален и европейски мащаб. (Artinopoulou, 2001).

Всяко проучване и изследване, на явлението агресивност и тормоз, се счита за забележително усилие, което дава допълнителни знания и данни за по-добро разбиране на проблема и за изготвяне на стратегии за превенция и намеса. Изследване, проведено от Petropoulou & Papastylianou (2001), доказва, че вербалното насилие се увеличава в началните училища от ученици до съученици и учители. Много кражби се случват между ученици в градските райони. Според Andreou (2000 г.) в училищата на Волос и Янина ученици на възраст между 8 и 12 години участват в действия за виктимизиране в 47,5%.

Много изследователи, специализирани в изследване на агресивните поведенчески проблеми, като Olweus D. (1993, 1996, 1997), Farrington et.al (2009), Boulton & Smith (1994)

посочват различията и приликите в агресивните прояви, от страна на агресора, и от страна на жертвата. Всеки повод и активност са уникални.

Дефинирането на границите на термина “агресия“ се свързва приоритетно с поведение, което е насочено към нанасяне на вреди, щети и наранявания на един човек на други. В съвременната си интерпретация, агресивността се разглежда като социален проблем и често срещана част от насилието в човешкия живот (Neto, 2005). Този феномен между учениците, в световен мащаб, е съвременен социален проблем със сериозни последици за процеса на учене и процеса на тяхното емоционално развитие (Smith et al., 2004, Georgiou & Stavrinides, 2008). Агресивността е жизненоважен компонент на насилието и буйството, като неразумна проява на буен, невъздържан човек, изразяваща се във викане, блъскане, чупене. В Гърция този проблем е не само актуален, но и силно значим. (E.P.S.Y.P.E, 2008, Сапуна, 2008). Повечето, от авторите, свързват това с детските преживявания, липсата на емоционална интелигентност в детето и особено липсата на развитие на самочувствието му. Besag (1989) свързва агресивното поведение с намерението и действията, с многофакторните проблеми на личността, с нейното социално поведение, нивото и на самоуважение, на комуникация и оценка на ситуацията.

Всички научни направления, в психологията, изучават проблема за агресията и агресивността в поведенето. Те представят различни стратегии за превенция ограничаване или преодоляването му. Сътрудничеството между всички фактори, участващи в училищния живот, както и ефективното им управление е гарант за това (Artinopoulou, 2001). Настоящото изследване търси връзката между агресивното поведение, на учениците, и самоуважението им. Включени са четирите личностни фактора на изследване на агресивното поведение по Buss и Perry : гняв, враждебност, вербална агресия и физическа агресия.

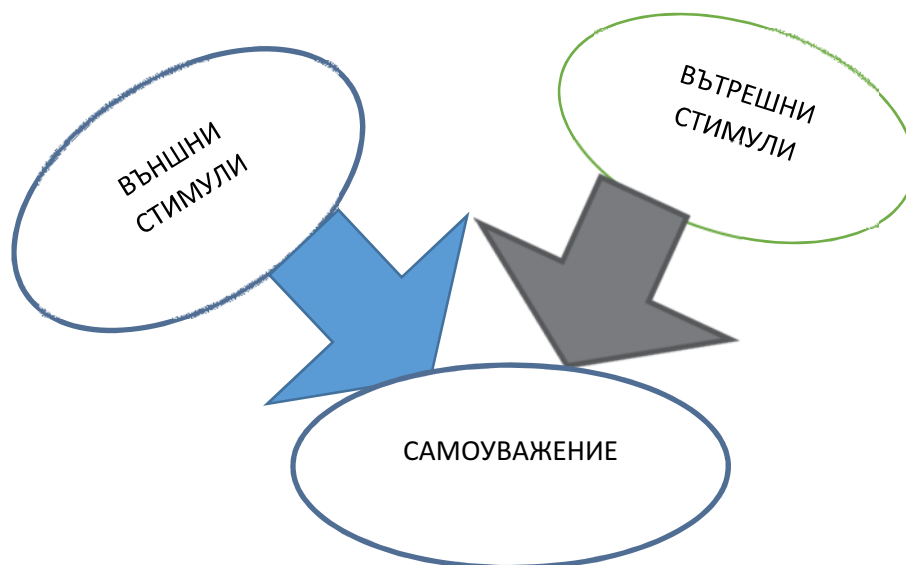
Според литературата агресивността може да бъде категоризирана в два типа - активна и реактивна. Проактивната или инструментална агресия се контролира и насочва. Тя се определя още и като неемоционална агресивност. Реактивната агресия включва конкретно нарушение или причиняване на болка.

Агресивното поведение може да е следствие от взаимодействието на детето с различни социални групи като семейство, училище и приятелски кръг , които влияят върху живота му въобще. В този случай са значими думите на Butler (2006, 3) че случаите на агресивност в поведението са следствие от различна поведенческа активност. Промениливите, които могат да бъдат взети предвид, включват естеството на действието, неговата продължителност и честотата. Това се отнася с особена острота, ако агресивността

прерастваща в тормоз е с многократност на проявената активност (например седмично или по-често)

Според Papailiou et.al (2006), агресивността включва всички видове усилия на човека, отнасящи се до желанието му да оцелее и да има контрол в неговата среда. Затова агресивността, като биологична необходимост, няма само негативни елементи, а междувременното оцеляване изисква усилия и борби, изискващи формите на агресивност (Chinas & Chrisafides, 2000, Papailiou et.al, 2006, Kontopoulou, 2007). Враждебната агресивност, се отнася до наличните поведенчески нагласи, които пряко причиняват вреди, болка, изневери или неприятни ситуации, съдържащи негативни преживявания (Zacharis, 2003).

Самочувствието и самоуважението са променливи, отнасящи се до агресивността като поведенческа активност. За Okada R., (2011,10) физическата агресия не е свързана пряко със самоуважението. Обикновено тя води до отхвърляне от другите и процесът и резултатът от това намалява самочувствието, а не самоуважението. Високото самоуважение на детето, в това число и на ученика, е положителен знак за бъдещия му живот. Нещо повече, Heatherton & Wieland (2003, 219) в книгата си "Оценка на самочувствието" доказват, че високото самоуважение дава ползи на онези, които го притежават. Те се чувстват добре и живеят в един личностен свят, в който вярват, че хората ги ценят и уважават. Това се отнася и за живота им в учебния процес. В училище ученикът прекарва около 6-8 часа на ден, обучава се, участва в семинари и училищни тържества. Тази продължителност влияе не само върху неговата академична активност, но и върху отношенията му със съученици, учители и родители. Самоуважението има положително измерение в този процес. Високите му измерения повишават оценката на себе си, високото самочувствие означава, не само положително отношение, но и вяра в собствените възможности. Агресивният ученик е такъв не само в училище, но и извън него. Затова агресивното поведение, в ученическа възраст, е сериозен социален и психологичен проблем, който не само засяга извършителя на агресивния акт, но и самия агресор и обществото като цяло. На Схема 1 са представени връзките и свързаността на стимулите (личностни и социални) със самочувствието. Механизмите за неговото формиране включва възприемането им като значими фактори за развитието на равнището на самоуважение.



Фигура 1. Фактори, влияещи върху самоуважението

Най-влиятелният външен стимул е семейството. Три са основните условия, които осигуряват високо самочувствие в семейната среда:

- Любов и грижа без условия;
- Правилни ограничения, които се определят и постоянно се прилагат;
- Зачитане личността на децата. Ако родителите обичат и уважават децата си, те изпитват високи стойности на любов и уважение (Coopersmith,1967)

Вторият фактор е училището. Училищният неуспех или затруднения в обучителния процес, водят до лошо самочувствие и са предпоставка за негативно поведение. Агресивните нагласи могат да бъдат свързани с академичните постижения, а самата агресия да е формата за тяхната демонстрация. Ниските училищни оценки намаляват усещането за личностна значимост на учениците и те го показват чрез ниската си успеваемост (Nazar Hussain Soomro & Clarbour, 2012). Връзката на самочувствието с академичните постижения показва, че те са определящ фактор за високо или ниско самоуважение. Училищното образование е основна арена на постиженията на учениците, училищните оценки са публичен, видим и явен показател и аспект от активността на ученика, а академичният му успех има не само личностен, но и социален смисъл. (Nazar Hussain Soomro, et.al.,2012,13)

Социалността се свързва и със социалния и икономически статус на родителите, наличието или липсата на образование на родителите и лошата или добра подкрепа от тях. Те са основни проблемни зони, които правят децата по-малко социални, по-малко позитивни и по-малко способни за приобщаване към изискванията на училището и

предизвикателствата в него.(Petrovoulou & Papastyliauou, 2001). Не без значение е образователният статус на родителите, наличието на комуникативна култура в семейството, разрешаването на проблемни ситуации, в които децата се развиват с вяра в човешките ценности. Чувствата за изолация, в семейството, и наличието на депресия, по време на учебния период, негативно влияят върху развитието на детето, върху неговото отношение към себе си и околните. Те са предиктори за агресивност в поведението, изпълнена с безпокойство, нервност и насилие. Ролята на родителите и на семейството, като цяло, е много важна за това. Barry & Lochman (2004, 24), отбелязват, че семейната дисфункция е достатъчна, за да започне последователността на ескалиращото агресивно поведение.

В този смисъл пропосоциалното поведение, като подпомагане и сътрудничество, е жизненоважен източник на социална хармония и добри отношения. Очевидно, другата страна на монетата е, че просоциалното поведение рязко пада, когато хората мислят, че могат да бъдат социално изключени от тези хармонични взаимоотношения (Twenge et.al., 2007, 63) Както семейният, така и училищният климат може да реформира подходящите обстоятелства за общуване и учене и да формира личностни отношения.

В дисертацията се приема тезата, че насърчаването или повишаването на самочувствието, на учениците, повлиява тяхната агресивност. В психологичната теория и практика липсват ясни модели за въздействие върху самочувствието им, както и способности за разрешаване на всичките им проблеми. Трудно се прилагат и положителните практики, които са значими и валидни за една популация, но не и за всички ученици по пол, възраст, социален статус и личностни умения. Независимо от това, Международната конвенция за защита правата на детето е сполучлива социална рамка, която определя границите на подходящото ниво за живот на детето. Тя стимулира свободното физическо, духовно, психично, морално и социално развитие на детето.

Взаимодействието между семейството и училището, като социални институции, се реализира в динамична социална среда. Един родител работи все повече и повече, за да задоволява нуждите и желанията на детето си. Създаването на подходящи семейни условия подхранват възможностите, на детето, да формира високо самоуважение. Schmitt, & Allik, 2005,624) се позовават на значимостта на родителските отношения, които включват отзивчивост, поддържане и последователност в грижата за детето, постоянно поощряване на чувството му за положително себеусещане и трайно усещане, че самото то е достойно за любов. В семейната среда ценностите на взаимното сътрудничество, търсенето на

истината, честността, любовта, разработват положителна основа за семейно функциониране. В подобни семейства децата развиват комуникативни умения, възприпятстващи негативността в общуването и поощряват личностното развитие и функциониране през целия живот (Naijam et.al , 1997)

Училищният климат е същият жизненоважен компонент в живота на детето. Нормативно директорът, на училището, играе важна роля за безопасността и правилата на безопасно и спокойно пребиваване на учениците, като среда за учене. Той трябва да се държи като лидер със стабилни принципи (Касиора & Нтафулис, 2015). Уважението, а не конкурентните и индивидуалистични учебни изживявания, стимулират положителното поведение на ученика в училище (Roger T. Johnson, et.al, 1981, 33) Кооперативното съжителство стимулира личностното израстване и положителните междуличностни отношения. Недастатъчно разработен е и въпросът как учителите се отнасят към самоуважението на учениците и дали това се отразява върху оценките на учениците и дали това отношение влияе върху ежедневно поведение в общуването с другите ученици. Ако учителят приема, подкрепя и дори стимулира положителните чувства в училище, учениците възприемат средата като добронамерена, а конкурентните отношения за оценки и друго постижения, като част от личностния си растеж, а не като противопоставяне. Това влияе върху всички системи за оценяване, в това число и върху отношението към съучениците, учителите и собствената самооценка. Ученикът се чувства ефективен. В противен случай, субективната оценка за самоефективността спада, а оттам и уважението към себе си. Освен това, успехът в училищните ежедневни дейности показва личностния капацитет на ученика като цяло. Субективността в оценяването на учителите също е висока, те харесват повече ученолюбивите и успешни ученици и това го показват. Дори и да не демонстрират негативно отношение те са по-склонни да отхвърлят, трудно да приемат неефективните. Дискусионен е и въпросът не само как учителят може да преодолее подобни „професионални нагласи“, но и как това да се случи реално в работеща училищна среда. Без дори да се замислят може би самите учители, с това си отношение поощряват противопоставянето между учениците. Понякога пространствени словесни оценки, които не представляват истинското академично ниво на един ученик, го насърчават да мрази учителя, предмета и дори съучениците си и най-малкият стимул го прави силно сензитивен и реагиращ себезащитно чрез агресия. Учителят е главно звено в познавателните представи на ученика, но и в личностната му представа за себе си. Уважението към неговата личност, възприемането му като реалност, а не очаквана абстрактност и приобщаване на случващото

се към нея, са естественият път към положителното въздействие върху ученика. Ако родителят има очаквания за успехи, то учителят свързва успешността с личностното израстване. Детето се чувства уверено, когато тези очаквания са адекватни, един учител разбира неуспеха на ученика и не го наказва за това, а ученикът приема мнението му и преживява отношението към него.

Като елемент на положителната самооценка и самоуважение е външността на детето, неговото облекло и общ външен вид. Освен академичната компетентност, външният вид и одобрението на другите играят също ключова роля за поведенческата активност. Мнението на връстниците са важни елементи за насочеността на личностното поведение. Тези външни фактори засягат самочувствието, затова ученикът много често избира такава поведение, което се приема и положително оценява от другите (Thorne Br., 2008). Също така, самоуважението стимулира самочувствието на ученика от постигнатите поведенчески успехи в тълкуването и реагирането на различни събития. Необходимостта от приятелство и принадлежност към ученическата групата са част от потребностите за демонстриране на поведението. Кас L. (1995, 2) споменава, че "докато растат, децата стават все по-чувствителни към оценките на техните връстници. Родителите и учителите, могат да помогнат на детето да се научи да изгражда здрави взаимоотношения със своите връстници. Приятелските групи и отношенията в тях, също са важен фактор за предотвратяване на агресивността и проблемите с тормоза в училище (Salmivalli, 2010).

ГЛАВА II. ДИЗАЙН НА ПСИХОЛОГИЧНОТО ИЗСЛЕДВАНЕ

Плануваното изследване в дисертационната разработка включва диагностика на ученици и получаване на експертна оценка от учители. Изследователската работа се осъществи през учебната година 2016-2017 година. Министерството за развитие на гръцката образователна политика, одобри реализирането на изследването и оцени методите като подходящи. Всички изследователски материали са адаптирани за условията на изследваната популация.

2.1 Цел, изследователски задачи

Настоящата дисертация има за цел да проучи и анализира аспектите на агресивното поведение на гръцките ученици и връзката му със самоуважението им. Самоуважението се разглежда като предиктор за разбиране на агресивността в поведението на учениците. То се определя и като основен елемент за изследване на антисоциалното поведение (" МКБ-10 –

частта за детските и юношески разстройства"). По този начин това изследване доказва необходимостта от неговото изучаване. Дисертацията има за цел не само да представи изучаването и тълкуването на агресивното поведение на учениците и техните емоции, но и да подсказе идеи за стратегиите за преодоляване на агресивността в училище чрез личностните нива на самоуважение и училищните политики за тяхното изучаване и анализиране. Самото изследване се фокусира върху няколко проблемни зони:

1. Анализ на различни форми и видове проблемно поведение на учениците.
2. Проучване на експертните мнения на учителите, относно използваните форми за влияние върху агресивността в училище и самоуважението на учениците.
3. Фокусиране върху самоуважението на учениците и техните личностни ценности относно академичната им активност.
4. Засилване развитието на положителни практики, подпомагащи ограничаването на агресията в училищна среда.
5. Проучване и предлагане на начини за предотвратяване на агресивното поведение на учениците.

Целта на това изследване е при установяване на връзката между агресивното поведение на учениците в диапазона от 8 до 15 години и тяхното самоуважение да се потърсят форми за повлияване на взаимоотношенията им, в това число да повлияят на агресивността в рамките на училищната общност. Базираме се на идеята, че студентите с ниско самоуважение са по-уязвими към агресивността, те я приемат и физическото насилието действа като тормоз. Понякога учениците с високо самочувствие действат също агресивно към своите връстници. Феноменът агресия, сред учениците, е със сериозни последствия за учебния процес и най-общо за емоционалното им развитие. (Smith et.al, 2004. Georgiou & Stavrinides, 2008). Агресивното поведение е ключов компонент на насилието и тормоза., а за територията на Гърция, този феномен достига тревожни размери (Sapouna,, 2008). Агресивността в поведението може да възникне още в ранна възраст от липсата на култура на самоуважение, която е значима за личностното развитие на младия човек. Днес се изследват различни научни области, които подчертават проблема и предлагат практики за превенция и намеса, идеята е за ефективно справяне с проблема, а не неговото преодоляване. Затова се обръща голямо внимание на управлението на училището и отношението между учениците и учителите в него. Работи се приоритетно върху толеранса към агресивните прояви.(Artinopoulou, 2001). Изучаването им е обект на специалисти в областта на социалната и клинична психология, генетиката, биологията,

педагогиката, възрастовата психология и т.н. Според теоретичните подходи в литература, природата и факторите на агресивността се дискутират по различен начин и от противоречиви подходи. Това се случва, защото агресивността съдържа общи и неясни дефиниции, които правят определението много трудно (Taratori & Chatzidimou, 1997). Агресивността зависи от културата, стереотипите, личните нагласи, идеологиите и научния преглед върху агресивните действия (Zacharis, 2003; Papadopoulou & Markoulis, 1989). Определянето на детското поведение, като агресивно, зависи от мнението на учителите и връстниците, от знанията за него и личностната и социална търпимост на наблюдателите, потърпевшите и дори извършителите на агресивните актове.

2.2 Организация на научното изследване

Реализацията на психологичното изследване се свързва с използването на метода на анкетирането и психологични въпросници. Последните, както и въпросите от анкетата, са одобрени от Министерството на образованието и религиозните въпроси (№ 127331 / D1 / 01-08-2016 & F15 / 1093/165053 / D1-5 / 10/2016). Интервютата с учители са направени извън работния им график в спокойна и приятна обстановка, отговорите им са основна предпоставка за осъществяване на изследването. За по-пълното изучаване на изследваните психични феномени се прилага подхода на множественост на методите (Brannen, 1992). Той включва използването на два или повече метода за събиране на информация и помага да се даде пълна картина на изследователския проблем (Cohen & Mannion, 1980). Посещенията в училищата са направени след комуникация и разрешение от училищния директор за организиране на конкретните срещи с изследваните лица. Началото на процедурата се постави през септември 2016 г. и приключи през юни 2017 година. Изборът на училища и специфични класове е направен на случаен принцип. Родителите са уведомени за провеждане на изследването, защото този проблем е актуален и значим за техните деца. Общите изследователски въпроси са следните:

1. Каква е връзката между агресивното поведение на гръцките ученици и тяхното самоуважение?
2. Как личностните и възрастови измерения на самоуважението влияят върху възможността за развитие на агресивност?
3. Каква е ролята на учител за проявите на агресия и насилие в училище? (Интервюта)

Първият въпрос може да бъде анализиран в следните подтеми:

1а) Гръцките ученици с нормално самоуважение се държат агресивно (гняв, насилие, враждебност и т.н.)?

1б) Каква е връзката на нивата на самоуважение с четирите фактора на агресивността

2.3 Хипотези

Централната психологична научна концепция на изследването е, че агресивното поведение и самоуважението се влияят от пола и възрастта. Основният въпрос е дали агресивното поведение се повлиява от самоуважението на учениците от 8 до 15-годишна възраст и каква е степента на това влияние.

Научна теза: Агресивните прояви на учениците са следствие от тяхното ниво на самоуважение, социалния статус на родителите, както и размера на населеното място.

Основна хипотеза: Предполагаме, че самоуважението е предиктор за агресивните прояви на учениците от 8 до 15 години.

Хипотеза 1. Предполагаме, че съществува пряка връзка между самоуважението и агресията. Повишаването на самочувствието увеличава ефективността на агресията.

Хипотеза 2. Предполагаме, че учениците на възраст между 8 и 12 години преобладават в ниско и средно ниво на самоуважение и не са засегнати от пола.

Хипотеза 3. Предполагаме, че физическата и вербалната агресия сред 8-12 годишните е сексуално диференцирана и пряко повлияна от самочувствието

Хипотеза 4. Предполагаме, че гневът и враждебността сред изследваните 8-12 години не се влияят от пола, а от самочувствието.

Хипотеза 5. Предполагаме, че нивото на самочувствие сред учениците на възраст 13-15 години е ниско и е по-подходящо за мъжете

Хипотеза 6. Предполагаме, че формите на агресия при момчетата на възраст 13-15 г. са по-изразени, отколкото при момичетата. Обикновено за възрасти е характерна голяма агресивност за цялата проба.

Хипотеза 7. Предполагаме, че агресивността се проявява в пряка връзка с нивото на самоуважение на изследваните индивиди, като нарастващото самочувствие увеличава нивата на използваната форма на агресия.

2.4 Анкетирани лица

Това изследване се провежда в два типа училища в съответствие с гръцката образователна система. Категорията „възраст“ показва вида на училището. Първият тип включва основно образование, а вторият - средно образование. Основните училища включват ученици на възраст от шест до дванадесет години. Началното образование е задължително. В средната образователна степен (гимназиите или лицейте) обучението е на доброволно ниво. В тях има ученици на възраст между 12 и 15 години (средно образование). Учениците от последните класове на основните училища са наша целева група и всички класове на гимназията. Целевата възрастова група е от 8 до 15 години. По същество учениците от 3-ти клас до 6-ти клас, на основното училище, са отговорили на въпросниците. В лицейте учат ученици на възраст между 15 и 18 години. Обучението в тях е стъпка преди университетските степени. Провеждат се изпити за гимназии и лицей с различни цели. Гимназиите имат изпити за входно ниво. Изследванията за този възрастов период са ограничени и недостатъчни. Това се отнася и за широкия район на област Лариса.

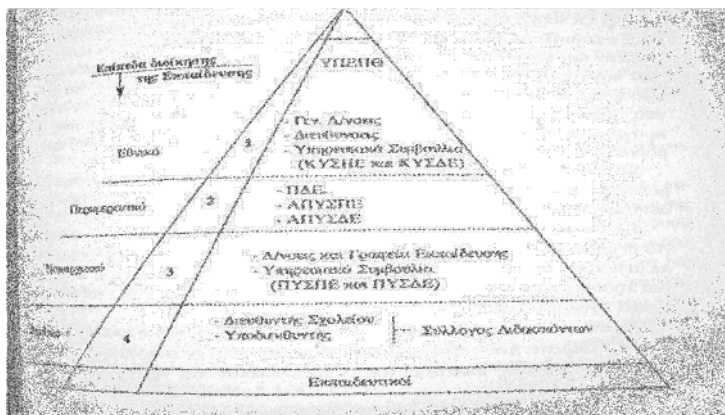


Схема 2. Източник на схема: Saitis, 2008,225

В град Волос има едно значимо изследване за агресията на Е. Andreou (2000), засягащо проблемите на насилието в училище. Схема 2 показва йерархията на образователната система в Гърция. На четвърто ниво на пирамидата, училището се състои от директор на училището, подразделения и училищен комитет от учители. Може да се спомене, че гръцката образователна система е централизирана. Над училищата има директории и образователни офиси (3 ниво). Групите от изследваните ученици са следните:

Таблица 1. Обхват на извадката изследвани лица по възраст и пол

Възраст	Пол/ момчета	Пол/ момичета	Общо
8-12 години	112	101	213
13-15 години	55	52	107

По време на процеса на изследване, социалният и образователен статус, на бащата и майката за учениците, е устойчив, не се отчитат настъпили промени. Образователният статус е приоритетно "средно образование" и затова не се включва в изследването като самостоятелна променлива. Представяме го, тъй като е информативен. Това е предпоставка за засилване значението на възрастовите характеристики при обяснение на резултатите от изследването. Експертната оценка на учителите се използва за фокусиране върху осведомеността за агресивните събития в реална училищна среда. Техните мнения подсказват осъзнаване на обективната необходимост от превенция на агресивността в училище. Спорно е дали развитието на самоуважението може да преодолее агресивността в поведение, тъй като е ъглов камък за качеството на човешките отношения и високото му ниво също е фактор за доминантност, надмощие и демонстративност. Мненията на учителите са съсредоточени върху способността за осигуряване на педагогическа помощ за преодоляване на агресията като явление в училище и затова техните оценки и виждания се използват само в анализа на превантивните действия, представени в заключителната четвърта глава. Броят на изследваните учители е 64 мъже и жени. Интервютата са важна част от изследването. Участниците бяха запитани за собствените им мнения, ролята на училището за агресивно поведение, ролята на семейството и собствената си роля.

2.5. Методология на изследването

Изследването е реализирано в района на Тесалия, Централна Гърция. Причините за избора на района на Тесалия са следните:

1. Това е селскостопански регион. През последните 10 години много имигранти идват за работа и пребивават със семействата си. Това води до някои проблеми, все повече училища се характеризират с мултикултурна среда.

2. Лариса, столицата на Тесалия, е един от най-големите региони в Гърция (приблизително на 5-то място в страната)

3. Тази област е типична извадка от региона, която съчетава характеристиките на гръцката околна среда (села, градове, планини)

4. Лариса има доста стабилен постоянен брой на училищния персонал

5. Регионът на Лариса включва град Лариса, Фарсала, Агиокампус, Коилада и околните големи села и градове.

6. В района на Трикала има училища от района на Оксиния.

7. Броят на училищата е 15.

Последните проучвания, в района, показват разширяващи се нива на заплахи и виктимизация в района на Солун. (25% от жертвите съобщават, че са били жертви по време на обучението си в часовете по физическото възпитание (Sarouna, 2008). Нашата извадка е 213 ученика., достатъчен за получаване на надежни резултати. Въпросникът за агресия Buss-Perry е използван за изследване на ученици и преди от Vitoratou (2004). Въпросникът за самоуважение е използван и представен в гръцката популация от Kalpidou и колеги (2013); Katsigianni Victoria (2006); Kitsaki Vasiliki (2010). И двата психологични въпросника за адаптирани за гръцки ученици. Валидността им е доказана от McCarthy & Hoge (198 и Silbert & Tippett (1965) и затова са използвани в настоящото изследване.

2.5.1 Тест за диагностика на самоуважението на Rosenberg

Rosenberg Self-Esteem Inventory (RSEI) е мярка от 10 елемента за диагностика на индивидуалното ниво на самоуважение. Степента на самоуважение на Розенберг е създадена, за да измери нивото на собственото възприемане. Състои се от десет айтеми, от които пет са обратни. Предложенията се отнасят до качествата на отделния човек и до чувствата му. Мащабът на отговорите е скалата тип Likert с 4 точки, където 0 = абсолютно съгласни и 3 = абсолютно несъгласни.

2.5.2 Тест на Buss-Perry за диагностика на агресивно поведение.

Въпросникът за агресия се състои от скали, изследващи гняв, физическа агресия, вербална агресия и враждебност на деца и възрастни. Мащабът на отговорите е от типа Likert от 5 точки. Показва се степента на изразеност на всеки от типовете агресия.

2.5.3. Експертна оценка

За управлението на проблемно поведение част от изследването се основава на качествен анализ. Като метод за събиране на данни е включено полуструктурирано интервю с учители. В изследването участват 64 учители (подписани сертификати за тяхното участие). Според Pigiakis (1994, 101) интервюто говори "спонтанните думи на тези, които действат, разкриват чувства, преценки, възприятия, препратки към неща и хора и са истински качествени данни". Интервюто има характера на разказване на истории с отворени въпроси. Участващите учители са с еднаква разпределеност (по 32 изследвани лица) за двете образователни степени. В гръцкото начално училище освен типичния начален учител има и нови учители като учител по компютърни науки, учител по английски език, учител по гимнастика, учител по музика, учител по театър, учител по френски език и специален учител за ученици със специални образователни потребности.

2.6. Методи за анализ и обработка на резултатите. Етични въпроси

По време на обработката на данните се изпълняват следните стъпки:

- събират се всички данни от въпросниците за учениците. За интервютата се използва малък дневник с бележки;
 - всички термини са преобразувани в променливи и отговорите са кодирани;
 - всички данни са представени в таблици и графики. Точността на данните е проверена.
- Статистическият пакет, който се използва, и анализът на информацията са извършени със SPSS 19.

Важно е да се спомене, че има въпроси, които изследването не обсъжда. Те включват външната страна на тематичния обхват - типът училище (частно или държавно) и лиците. Разглежданите интервюта запазват конфиденциалността на изследваните лица. Целевата група на изследването не включва ученици роми, цигани, ученици от семейства на емигранти. Категорията „учениците със специални образователни потребности“ (SEN) също не е включена в изследването по причини, които не са споменати тук.

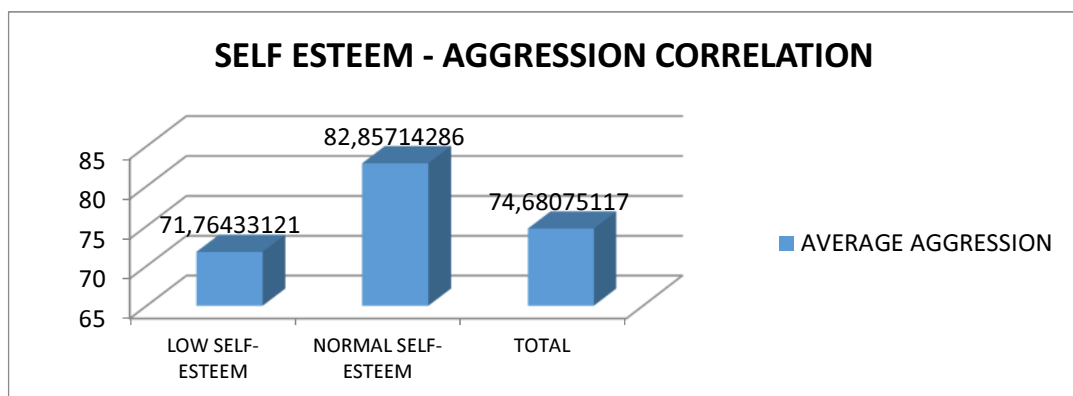
Един от методологичните проблеми в това изследване е фактът, че изследователят е активен учител и участник в изследването. Литературата се занимава с този въпрос (Creswell, 2002), като изтъква валидността на подобна форма на изследване. Опитът, на автора, като учител е значим, тъй като е работил в тази позиция през целия период на анализа. DeWalt & DeWalt (2002) отбелязват, че "всички хора са участници и наблюдатели

във всички ежедневни взаимодействия, но малцина лица действително се ангажират в систематичното използване на тази информация за социални научни цели".

ГЛАВА III. РЕЗУЛТАТИ ОТ ПСИХОЛОГИЧНОТО ИЗСЛЕДВАНЕ

Самоуважението на ученика се влияе от преживяванията и действия на личността. В училищна среда върху него оказва влияние академичната успеваемост и системите от взаимоотношения. В духа на изследването, агресивните действия на учениците са детерминанта за позитивно или негативно отношение към себе си. Резултатите показват, че обикновено учениците, които приемат агресивността от връстниците си, по-често са жертви на агресия и дори тормоз. Учениците с ниско самочувствие са по активни в използването на агресивно поведение. Затова позитивирането на самоуважението е формата за ограничаване възможностите за използване на агресивността като компенсатор. Агресивното поведение и самоуважението се асоциират бързо. Учениците с нормално ниво на самоуважение контролират своя гняв, враждебност, вербална и физическа агресивност. Именно това показва, че самоуважението е предиктор за показване и използване на агресивни действия и постъпки.

Хипотеза 1 свързва предположението за съществуване на пряка връзка между самоуважението и агресията. Повишаването на самоуважението увеличава агресивното поведение на учениците. Резултатите показват, че самочувствието и агресията не са независими и показаната разлика е статистически значима.

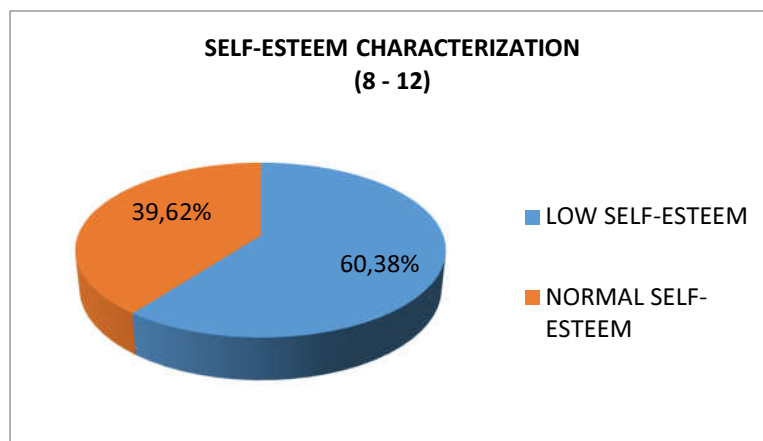


Графика 1. Резултати за самоуважението и агресията при 8-12 годишни изследвани лица

Връзката между самоуважението и агресията, на база ниско и нормално самоуважение, показва, че учениците, които имат нормално самоуважение, имат по-високи резултати за агресивността. Както е показано на графиката по-горе, учениците с ниско

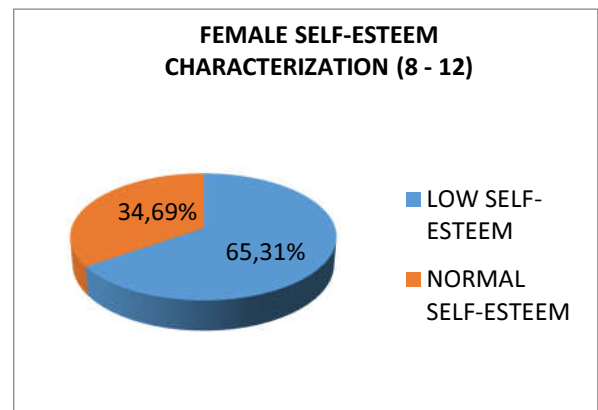
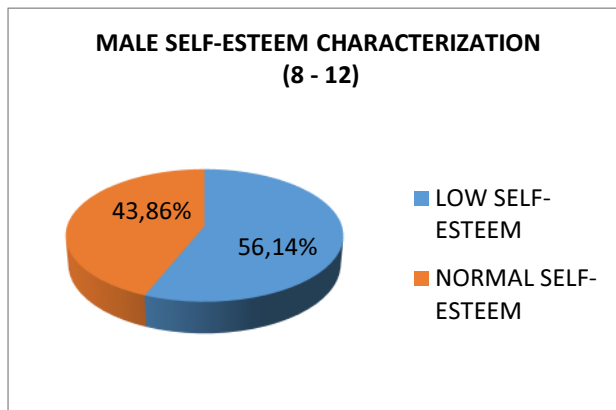
самочувствие показват около 71,8 % гняв, докато гневът при учениците с нормално самочувствие е при 82,9 %, 41,4% от учениците с ниско самочувствие проявяват слаба агресия, 52,23% от тях показват нормална агресия и само 6,37% показват висока агресия към скалата за характеризиране на агресията. 14,28% от учениците с нормално самоуважение показват ниска агресия, 55,36% показват нормална агресия и 30,36% от тях показват висока агресия. (Таблицы 17 и 18 и графики към тях) .

Предположението, че при учениците на възраст между 8 и 12 години преобладава ниското и средното ниво на самоуважение се потвърди. Доказа се, че самоуважението и полът са независими и нивото на самоуважение не се влияе от пола. В тази възраст децата (момчетата и момичетата) растат, изграждайки и развивайки самоуважението си чрез преживяване и натрупване на социални умения. Тяхното ниво на самоуважение е средно или ниско, те не са толкова уверени в себе си и затова поведението има експериментиращ характер. (Табли 26, и 27 и съпътстващите ги графики)



Графика 2. Резултати за самоуважението

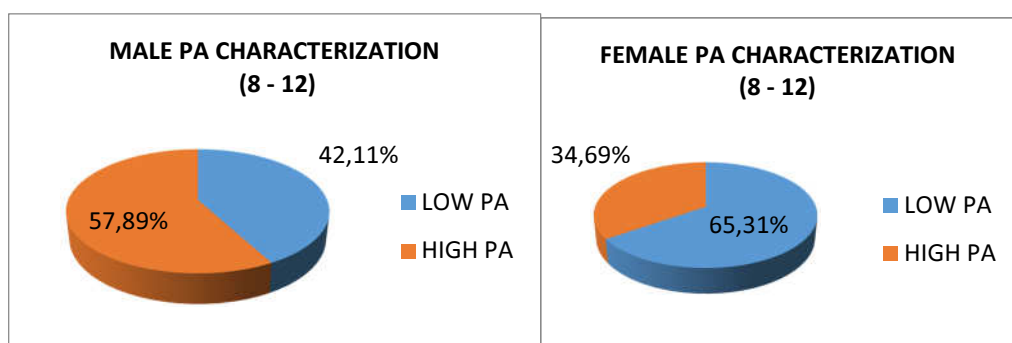
Общо, за цялата извадка изследвани лица на възраст 8-12 години, 60,38% имат ниско самоуважение, а 39,62% са в границите на нормата.



Графики 3 и 4. Резултати за нивата на самоуважение при 8-12 годишни изследвани лица

Резултатите по пол показват, че над 56,14% от изследваните лица, от мъжки пол, имат ниско самоуважение, а 43,86% от тях нормално самоуважение. Сходни са резултатите и при момчетата - 65,31% ниско самоуважение и 34,69% показват нормално самоуважение. Общо за възрастта преобладава ниското самоуважение и то не е полово диференцирано.

Предположението, че физическата и вербалната агресия, при 8 и 12 годишните изследвани лица, се влияе от пола се потвърди. Потвърди се и предположението, че те са в пряка връзка със самоуважението. Използвайки IBM SPSS 19 Statistics се доказва значимостта на тази връзка, стойността на Pearson chi-square е значително висока (1.5692), докато р-стойността е по-ниска от 0.05 (0.017), което доказва че двете променливи, пол и вербалната агресия не са независими и наличната разлика е статистически значима. Физическата агресия и полът се свързват по начин, който статистически е много важен.



Графики 5 и 6. Резултати за физическа агресия по пол при 8-12 годишните изследвани лица

Съотношението между пола и физическата агресия, като се има предвид характеристиката в мащаба на физическата агресия, за мъжете и жените, на възраст между 8 и 12 години, показва, че повечето от момчетата имат висока физическа агресия (57,9%),

за разлика от момичетата, където повечето от тях (65,3%) са с ниски нива на физическа агресия.

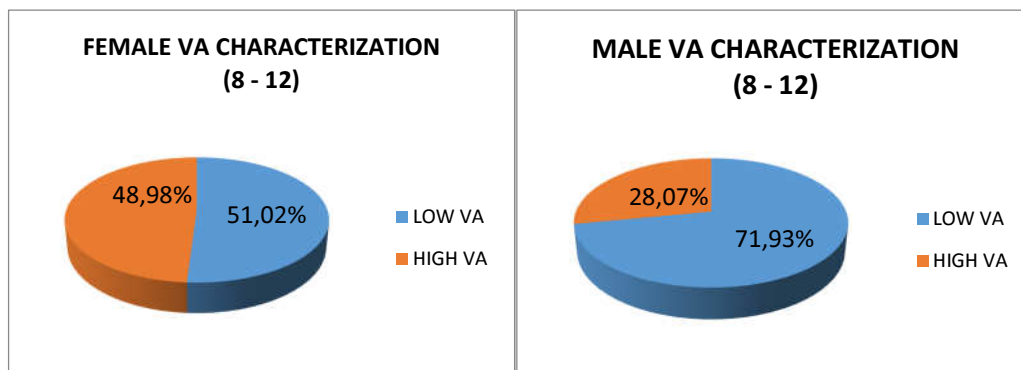
Таблица 3. Chi-Square Tests (self-esteem- physical aggression)

	Value	df	Asymp. Sig. (2-sided)	Exact Sig. (2-sided)	Exact Sig. (1-sided)
Pearson Chi-Square	6,061 ^a	1	,014		
Continuity Correction ^b	5,121	1	,024		
Likelihood Ratio	6,107	1	,013		
Fisher's Exact Test				,017	,012
Total of Valid Cases	106				

a. 0 cells. (.0%) have expected count less than 5. The minimum expected count is 15,85.

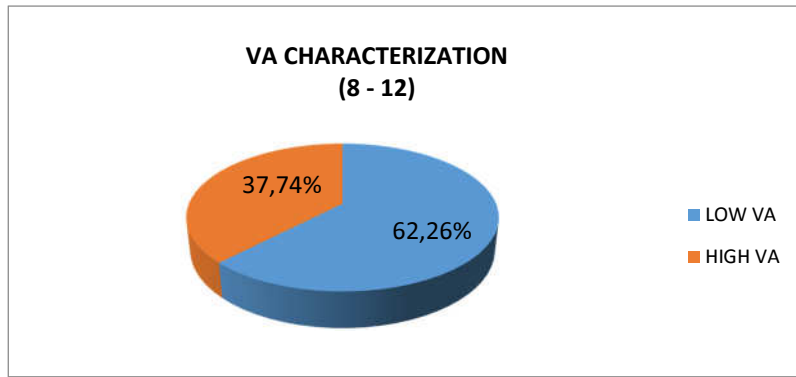
b. Computed only for a 2x2 table

След прилагането на Chi-Square Test за независимост, използвайки IBM SPSS 19 Statistics се доказва, че стойността на Pearson chi-square е значително по-висок от 1 (6. 061) и р-стойността е по-ниска от 0,05 (0,014), което доказва че двете променливи, самоуважение и физическа агресия не са независими и показаната разлика е статистически значима.



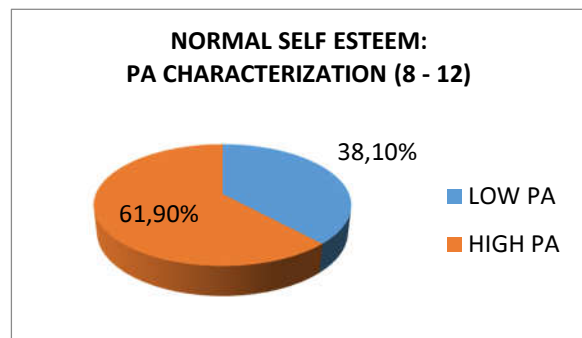
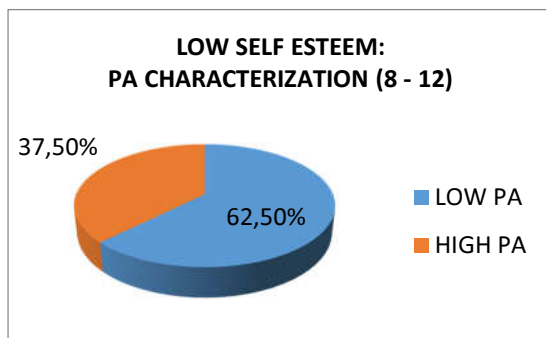
Графики 7 и 8. Резултати за вербалната агресия по пол при 8-12 годишните изследвани лица

Връзката между пола на изследваните лица, в същия възрастов диапазон, показва, че повечето ученици, от мъжки пол, имат по-ниска вербална агресия, в сравнение с изследваните лица – жени (71,9% от мъжете са с ниска вербална агресия, а 28,1% - с висока, докато 51% от жените имат ниска вербална агресия и 49% висока) Изследването показва, че като цяло при момичетата е по-изразена вербалната агресия.



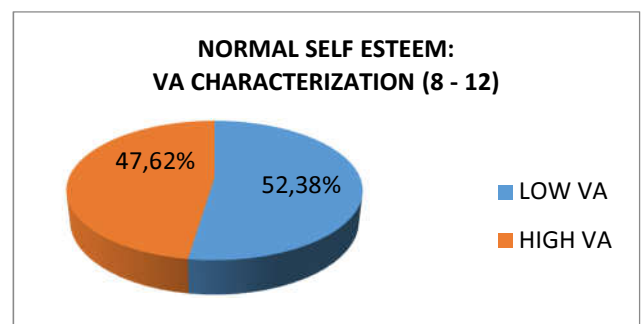
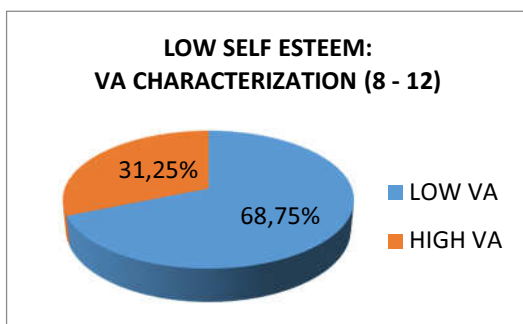
Графика 9. Резултати за вербалната агресия при 8-12 годишните изследвани лица

Общо за цялата извадка, изследвани лица на възраст 8-12 години, е характерна ниската вербална агресия, независимо, че резултатите имат разлика по пол.



Графики 10 и 11. Резултати за физическа агресия по пол при 8-12 годишните изследвани лица

Връзката между самоуважението и физическата агресия показва доминантност на нормалното самоуважение с нея. Тя не се използва от ученици при които самоуважението е ниско.



Графики 12 и 13. Резултати за самоуважението и вербалната агресия при изследваните лица 8-12 години

Това се отнася и за използването на вербалната агресия. Ниското самоуважение синхронизира с ниското ниво на вербална агресия. Стойностите за средното ниво на самоуважение увеличават съотношението на използване на вербалната агресия. Момчетата и момичетата, в тази възраст, с увеличение на самоуважението използват повече вербални нападки и обидни думи. Те са по-уверени в техния ефект, отколкото физическата разправа.

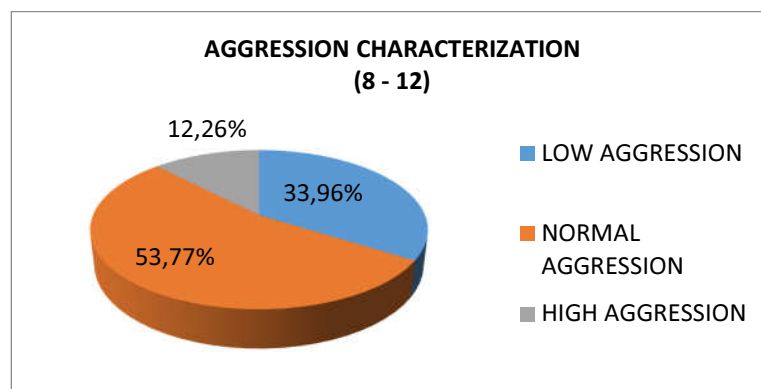
Таблица 4. Chi-Square Tests (self-esteem - verbal aggression)

	Value	df	Asymp. Sig. (2-sided)	Exact Sig. (2-sided)	Exact Sig. (1-sided)
Pearson Chi-Square	2,892 ^a	1	,089		
Continuity Correction ^b	2,237	1	,135		
Likelihood Ratio	2,876	1	,090		
Fisher's Exact Test				,104	,068
N of Valid Cases	106				

a. 0 cells (.0%) have expected count less than 5. The minimum expected count is 15,85.

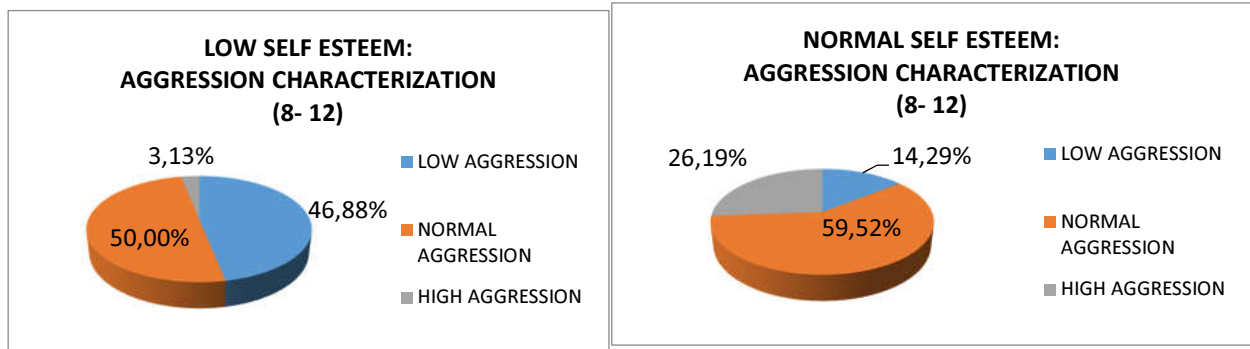
b. Computed only for a 2x2 table

След тестването на Chi-Square Test за независимост, използвайки IBM SPSS 19 Statistics, се установи, че стойността на Pearson хи-квадрат е висока (1, 2892), р-стойността не е пониска от 0,05, (0,089). Това доказва, че двете променливи, самоуважението и вербална агресия са независими и показаната разлика не е статистически значима.



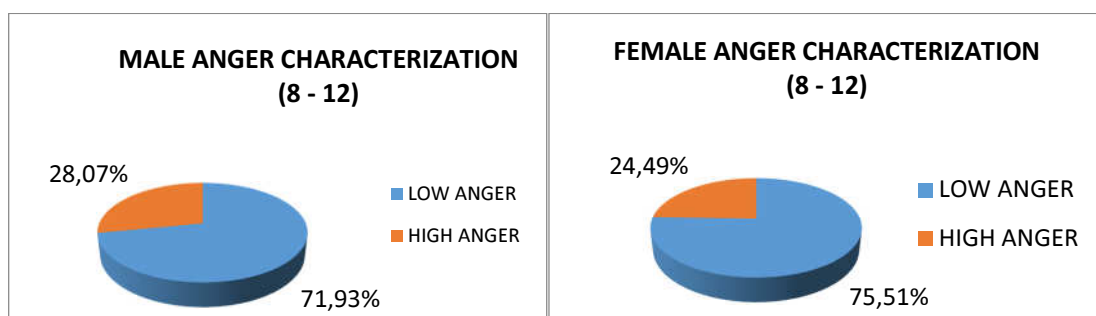
Графика 14. Резултати за нивата на агресия при 8-12 годишните изследвани лица

За всички изследвани лица в тази възраст се установяват и нормални нива (като поведенческа активност) на използвана в общуването агресивност. Тя е доминираща (макар и в средни нива) и при изследваните лица с ниско самоуважение и при тези с нормално, което я прави възрастова особеност. В периода 8-12 години за учениците, от изследваната група, агресивността е реална част от поведението им.



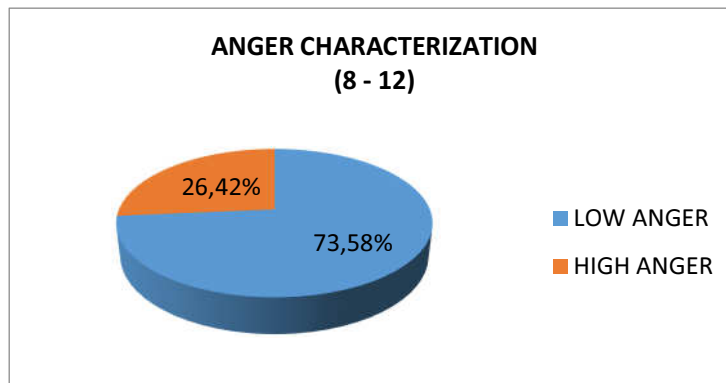
Графики 15 и 16. Резултати за нивата на самоуважение и нивата на агресия при 8-12 годишните изследвани лица

Доказа се и хипотетично предположение 4 за влиянието на самоуважението върху гневът и враждебността, като елементи на агресивността в изследваните лица. В този възрастов период тяхната изява не е полово обременена. От статистическата процедура за проверка на хипотезите стойността на Pearson chi-square е значително малка (1,174), но е над 1, а р-стойността е по-висока от 0.05 (0.677), което доказва, че променливите гняв и пол са независими и нивото на гнева не се влияе от пола.



Графики 17 и 18. Резултати за гнева по пол

И при момичетата и при момчетата гневът не е възрастова характеристика. Неговата ниска експресия е с много висок процент. Не без значение е и присъствието му в 26,42 % от изследваните лица, което е близо една трета от изследваната възрастова група.



*Графика 20. Резултати за гнева за цялата извадка
8-12 годишни изследвани лица*

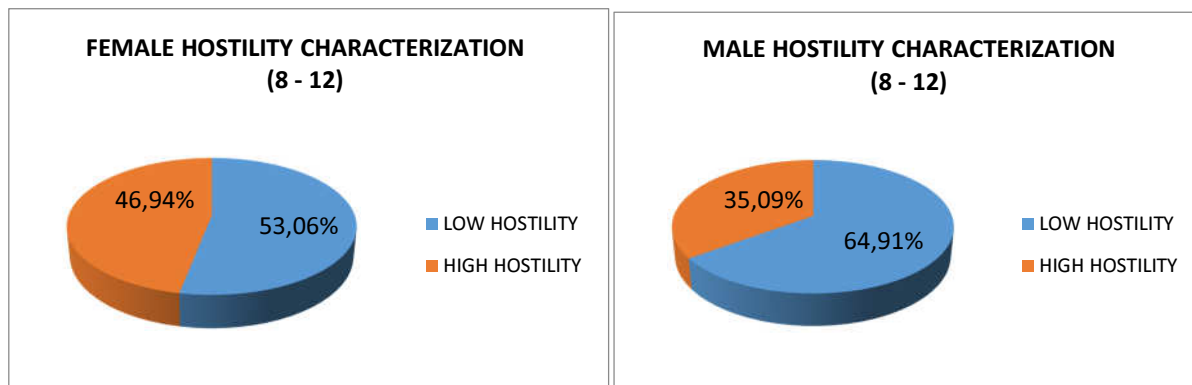
Таблица 5. Chi-Square Tests (self-esteem-anger)

	Value	df	Asymp. Sig. (2- sided)	Exact Sig. (2- sided)	Exact Sig. (1- sided)
Pearson Chi-Square	9,675 ^a	1	,002		
Continuity Correction ^b	8,325	1	,004		
Likelihood Ratio	9,560	1	,002		
Fisher's Exact Test				,003	,002
N of Valid Cases	106				

a. 0 cells (.0%) have expected count less than 5. The minimum expected count is 17.04.

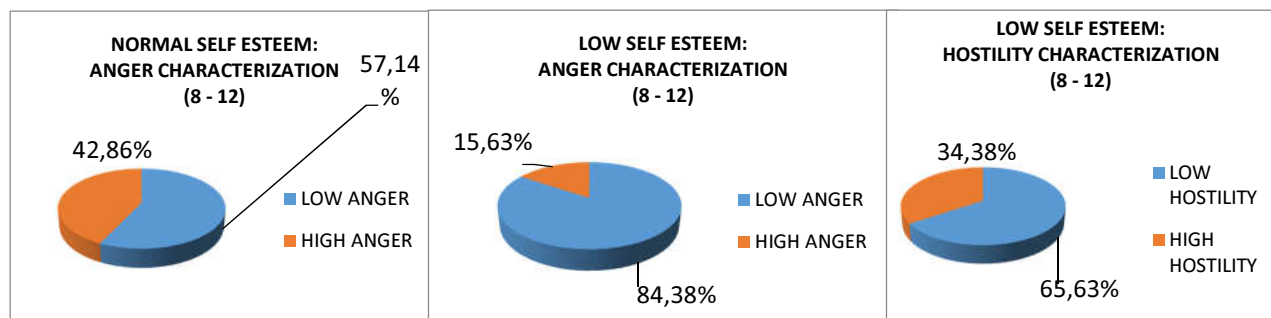
b. Computed only for a 2x2 table

След прилагане на статистическа процедура хи-квадрат се додзва, че двете променливи не са независими и показаната разлика е статистически значима. Сходни са и резултатите за проявите на враждебност. Тя не е актуална за преобладаващата част от изследваните лица. Отново ниските стойности са в границите на една трета. Резултатите по пол показват превес на враждебността при момчетата в сравнение с момчетата. Демонстрацията и е чрез използването на вербална агресия. Разликата по пол е статистически незначителна, но все пак се установява нейното наличие.



Графики 20 и 21. Резултати за агресивната враждебност по пол при 8-12 годишните изследвани лица

Връзката между нормалното ниво на самооценка и гневът (за цялата извадка на възраст 8-12 години) показва наличие в полза на ниската изразеност на гнева. Ниското самоуважение е във връзка и с гнева и с враждебността. Те се използват от лица, които не се възприемат като значими, независимо от пола.



Графики 22,23 и 24. Резултати за нивата на самоуважение и гневната агресия при 8-12 годишните изследвани лица

Таблица 6. Chi-Square Tests (self-esteem-hostility)

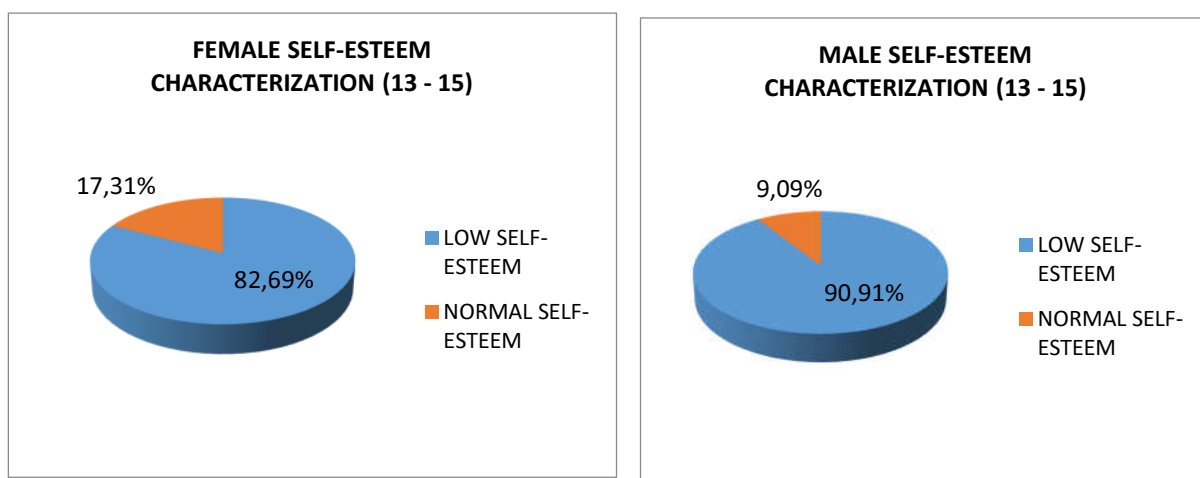
	Value	df	Asymp. Sig. (2-sided)	Exact Sig. (2-sided)	Exact Sig. (1-sided)
Pearson Chi-Square	2,568 ^a	1	,109		
Continuity Correction ^b	1,961	1	,161		
Likelihood Ratio	2,560	1	,110		
Fisher's Exact Test				,157	,081
N of Valid Cases	106				

a. 0 cells (.0%) have expected count less than 5. The minimum expected count is 17.04.

b. Computed only for a 2x2 table

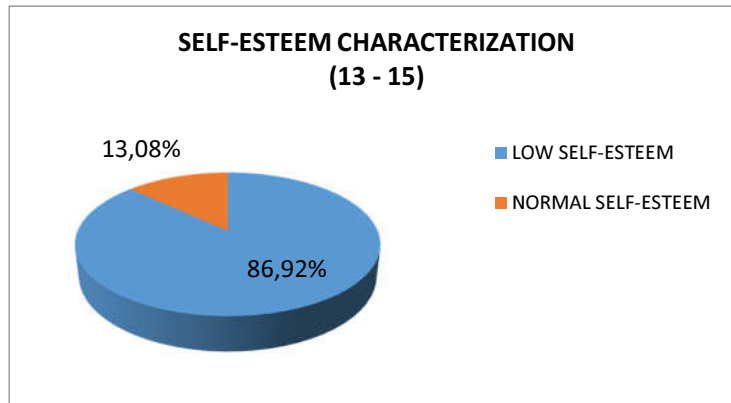
Резултатите от статистическата обработка за хи-квадрат доказват, че самоуважението и враждебността са независими и показаната разлика не е статистически значима. Доказателство са високите стойности на Pearson Chi-Square = 2.568 .

Втората възрастова група включва изследвани лица на възраст 13-15 години, които се обучават в гимназии. Доказа се хипотетичното предположение, че самоуважението е възрастова детерминанта и влияе върху поведенческата активност. Отново се установи, че полът и самоуважението са две независими една от друга променливи.



Графики 25 и 26. Резултати за самоуважението по пол при 13-15 годишните изследвани лица

Получените резултати показват много високи стойности за ниското ниво на самоуважение. То се отнася както за изследваните лица от мъжки, така и от женски пол. В този възрастов период самоуважението е значим фактор за активността на младия човек въобще. Това се отнася както за обучението, така и за формирането и развитието на междуличностни отношения, както с връсниците, така и с възрастните. Засиленото самопознание повишава критичността в самооценяването. Вискателността към себе си гарант за търсене на по-висока самоефективност. Последната формира нивото на самоуважение. Повечето от изследваните лица оценяват ефективността си като ниска. Това е констатация, която се нуждае от допълнително изследване и анализиране.



Графика 27. Резултати за нивата на самоуважение при 13-15 годишните изследвани лица

Таблица 7. Chi-Square Tests (self-esteem)

	Value	df	Asymp. Sig. (2-sided)	Exact Sig. (2-sided)	Exact Sig. (1-sided)
Pearson Chi-Square	1,587 ^a	1	,208		
Continuity Correction ^b	,947	1	,331		
Likelihood Ratio	1,602	1	,206		
Fisher's Exact Test				,258	,165
N of Valid Cases	107				

a. 0 cells (.0%) have expected count less than 5. The minimum expected count is 6.80.

b. Computed only for a 2x2 table

При приложената статистическа процедура хи-квадрат, за установяване на значимостта на получените резултати, се получава висока стойност на Pearson Chi-Square 1,587, което е повече от 1 и стойност за p по-голяма от 0,05 (0,208), което доказва, че полът и самоуважението са независими и показаната разлика между тях не е статистически значима.

Потвърждава се и предположението, че има пряка връзка между нивото на самоуважение и обхвата на агресивност в поведението. Това се отнася за всички характеристики: гняв, враждебност, физическа и вербална агресия. При търсенето на корелационна връзка между двете променливи стойността на Pearson chi-square е значително по-висока от 1 (27,668), а p -стойността е по-ниска от 0,05, (0,000), което доказва, че двете променливи, самоуважение и агресия не са независими и показаната разлика е статистически значима. Резултатите доказват предположенията, че ниското самоуважение

намалява агресивното поведение на учениците, а средното го увеличава. В първия случай ученикът приема ролята на жертва, а във втория повишава желанието си за себедоказване.

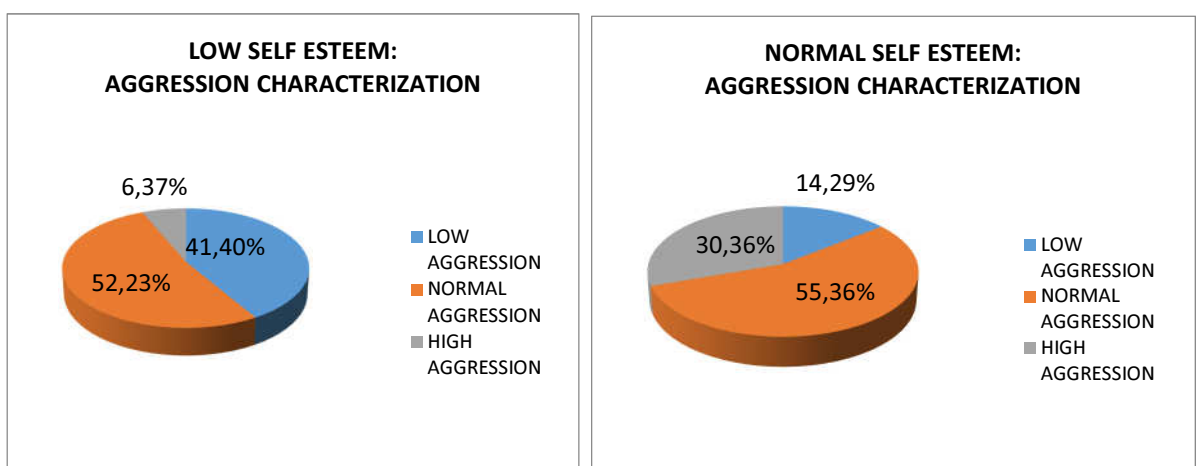
Като цяло агресивността е възрастова характеристика и има своите различни измерения. Като възрастова детерминанта тя се влияе от пола. И момичетата и момчетата, в тази възраст, демонстрират агресивни прояви, като степента им на изразеност е динамична - от ниска до висока.

Таблица 8. Chi-Square Tests (general aggression)

	Value	df	Asymp. Sig. (2-sided)
Pearson Chi-Square	,664 ^a	2	,718
Likelihood Ratio	,665	2	,717
N of Valid Cases	107		

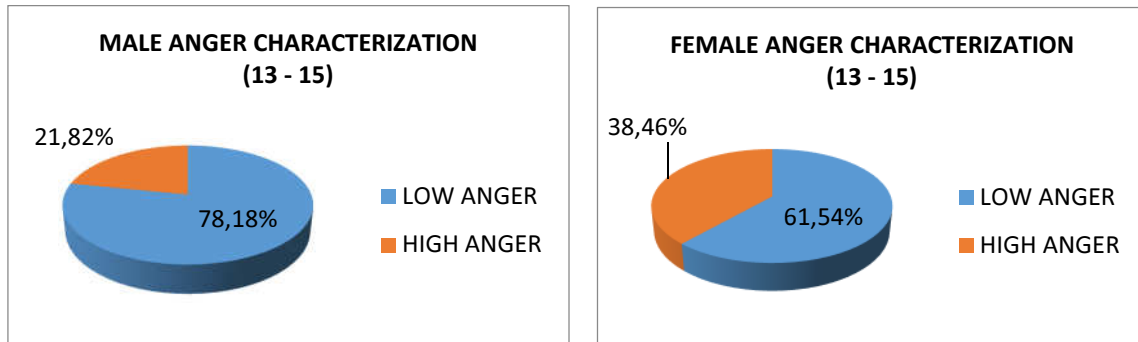
- a. 0 cells (.0%) have expected count less than 5.
 b. The minimum expected count is 6,80.

От процедурата на Chi-Square Test за независимост, използвайки IBM SPSS 19 Statistics, се установи че Pearson Chi-Square не е по-висока от 1 (0.664) и р-стойността не е по-ниска от 0,05 (0,718), което показва че двете променливи, пол и агресия са независими и показаната разлика не е статистически значима.



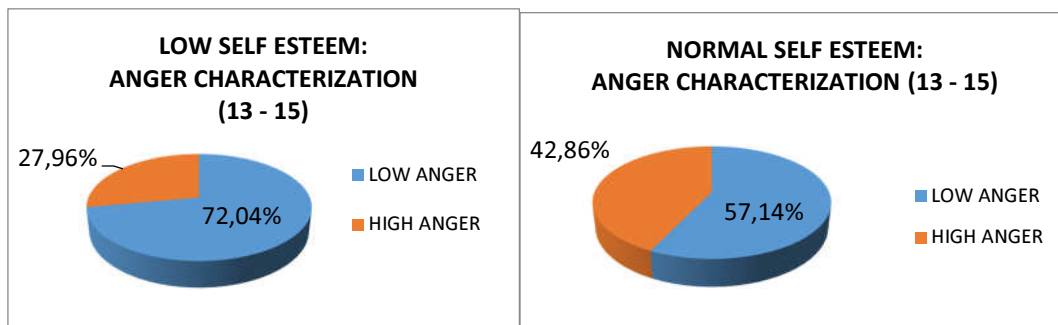
Графики 28 и 29. Резултати за нивата на агресивност при 13-15 годишните изследвани лица

Връзката между самоуважението и гнева, за ученици на възраст между 13 и 15 години също се доказва. Учениците, които имат ниско и нормално самоуважение и нисък гняв са около 15% от цялата извадка. Тези, които имат нормално самоуважение и висок гняв са около 3/4 от цялата извадка, за разлика от учениците, които имат ниско самочувствие.



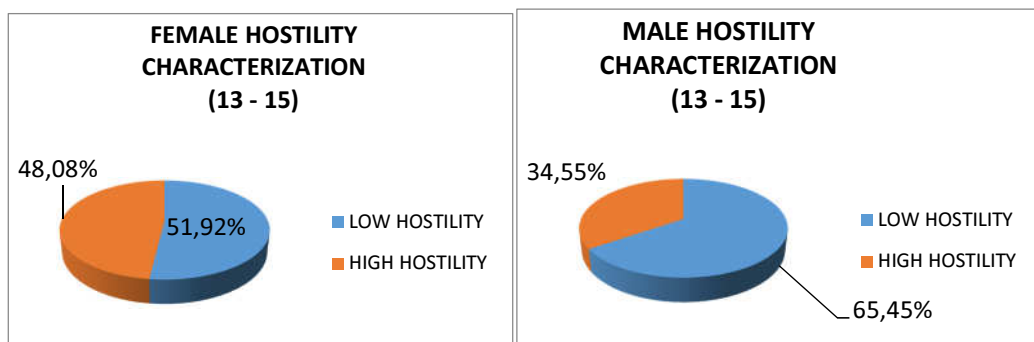
Графики 30 и 31. Резултати за гневната агресия по пол при 13-15 годишните изследвани лица

Значимостта на гневната агресия не се влияе от половата принадлежност на изследваните лица. Както мъжете, така и жените в тази възраст, имат ниски стойности относно използването на гневната агресия. По-висока изразеност тя има при жените, като статистическата разлика по пол не е значителна.



Графики 32 и 33. Резултати за нивата на самоуважение и гневната агресия при 13-15 годишните изследвани лица

Взаимодействието между самоуважението и гнева се свързва със степента му на изразеност. Ниското самоуважение се съотнася с ниски нива на гняв в междуличностните отношения. Той не се предпочита от лица, които нямат положителна представа за себе си. Това се променя, когато самоуважението расте. С него расте и използването на гнева, младия човек става по-уверен в своята ефективност.



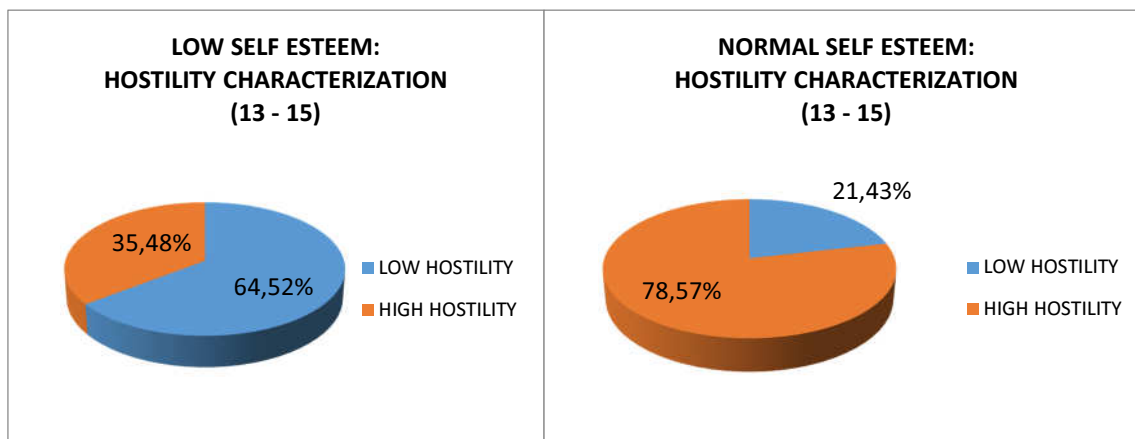
Графики 34 и 35. Резултати за враждебната агресия по пол при 13-15 годишните изследвани лица

Резултатите, свързани с изследване на враждебността като поведенческа проява, показват, че при учениците на възраст между 13 и 15 години преобладава ниската враждебност. По-висока честота тя има при момичетата. При тях разликата между ниското и високо ниво е сравнително малка.

Таблица 9. Връзка между самоуважението и враждебната агресия

SELF ESTEEM - HOSTILITY CORRELATION (13 – 15)			SELF ESTEEM - HOSTILITY CORRELATION (13 – 15)		
SELF-ESTEEM	SELF-ESTEEM		HOSTILITY CHAR		
		LOW HOSTILITY	HIGH HOSTILITY	LOW HOSTILITY	HIGH HOSTILITY
LOW SELF-ESTEEM	LOW SELF-ESTEEM	60	33	64,52%	35,48%
NORMAL SELF-ESTEEM	NORMAL SELF-ESTEEM	3	11	21,43%	78,57%
TOTAL	TOTAL	63	44	58,88%	41,12%

Данните, поместени в таблицата показват, че учениците на възраст между 13 и 15 години, които имат нормално самоуважение, имат по - висока средна стойност за враждебност в отношенията. Ниското самоуважение води и до слабо изразена враждебност. (при 64,52% от изследваните лица). Нормалната степен на самоуважение стимулира високата враждебност. Резултатът също доказва , че с увеличение нивото на самоуважение се увеличава и враждебността на младите хора. Големият процент (78.57) на нейната изразеност доказва значимостта на самоуважението за проявите и.



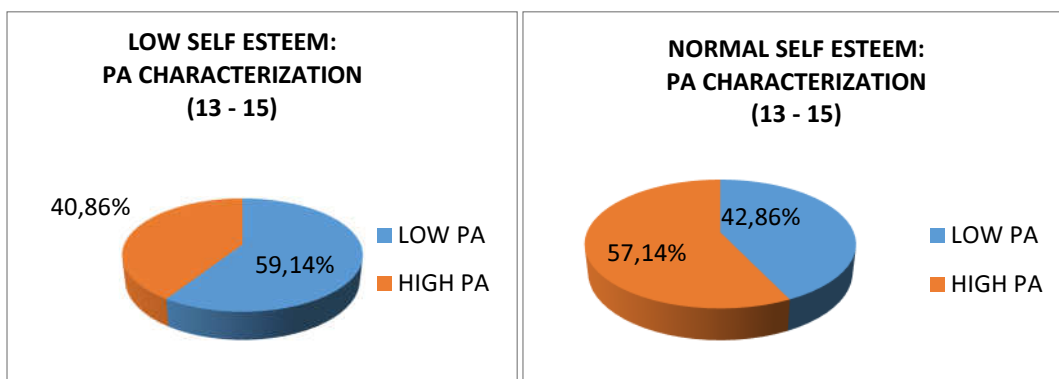
Графики 36 и 37. Резултати за нивата на самоуважение и враждебната агресия при 13-15 годишните изследвани лица

Физическата агресия е най-видимата страна на агресивното поведение. При изследваните лица на възраст 13-15 години тя демонстрира полова разпределеност. Среща се в по-висока степен при изследваните лица мъже, отколкото жени. Ниските нива на физическа саморазправа се установяват при жените, а високите при мъжете. Като цяло физическата агресия е с висока изразеност при изследваните лица от цялата извадка.

Таблица 10. Разпределение на резултатите за физическата агресия по пол

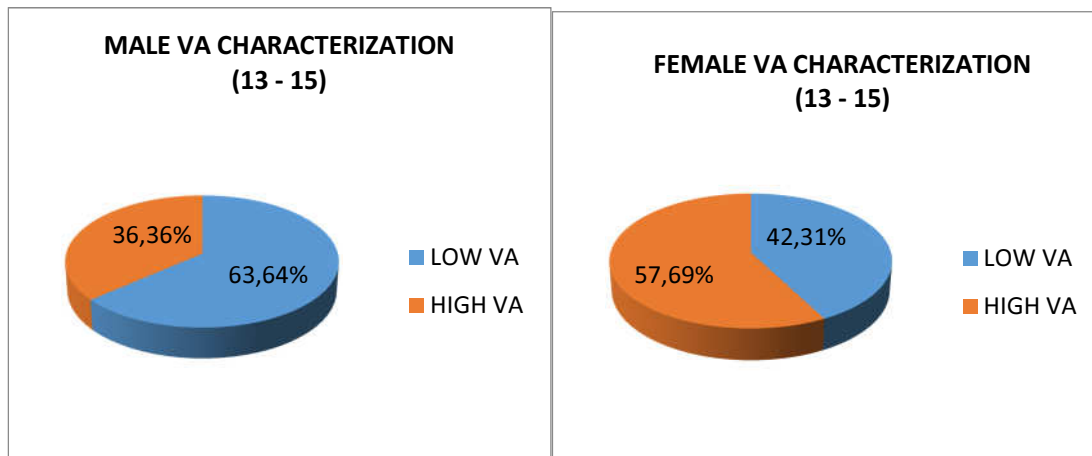
GENDER - PA CORRELATION (13 – 15)		
GENDER	PA CHAR	
	LOW PA	HIGH PA
MALE	41,82%	58,18%
FEMALE	73,08%	26,92%
TOTAL	57,01%	42,99%

Връзката между самоуважението и физическата агресия се свързва отново с двете степени на изразеност – ниско и средно ниво на самоуважение, което е характерно за възрастта. Ниското самоуважение предполага неувереност и затова то включва слабо използване на телесна активност. Като цяло резултатите показват, че в тази възраст дори и да няма увереност в себе си, младия човек използва (в сравнение с предходната възраст) интензивно и физическа сила в междуличностните си отношения (40,86%). С повишаване на самоуважението се повишава и физическата агресия. Готовността, за това, дава оценката за личностната ефективност и положителните очаквания за успех. Високият процент (57,14) е доказателство за готовността в тази възраст проблемите да се решават чрез използване на физическа сила.



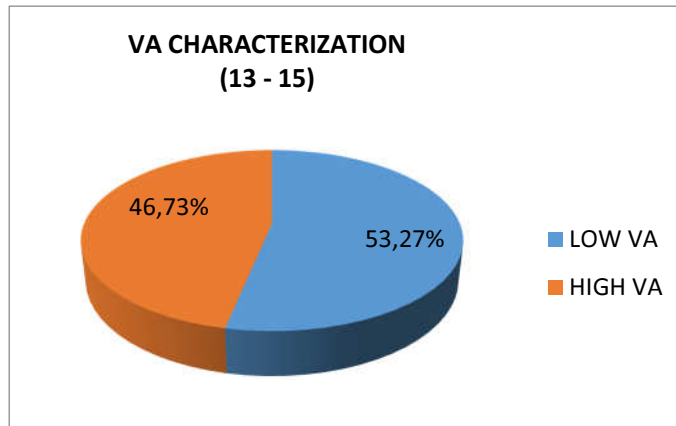
Графики 38 и 39. Резултати за нивата на самоуважение и физическата агресия при 13-15 годишните изследвани лица

Връзката между физическата агресия и нивото на самоуважение при изследваните лица показва различия. Ниското самоуважение (както в предходния възрастов период) не предполага използване на физическа сила. За изследваните гръцки ученици промяната на нивото на себевъзприемане променя значимостта на физическата ефективност в процеса на общуване. Нормалното равнище на самоуважение повлиява физическата агресивна активност и личността я използва, за да докаже или потърси себеефективността си.



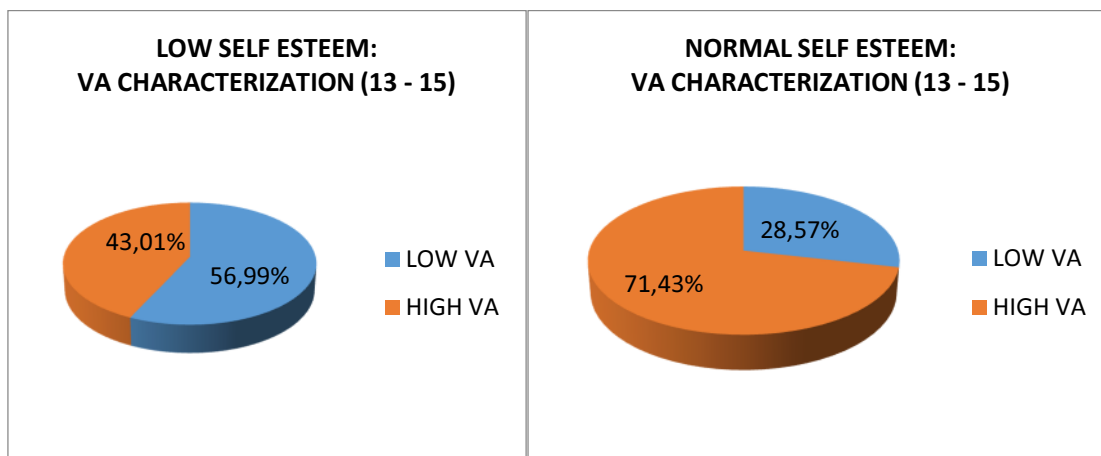
Графики 40 и 41. Резултати за вербалната агресивност по пол при 13-15 годишните изследвани лица

Независимо, че данните показват недостатъчна статистическа значимост, вербалната агресивност се демонстрира различно от изследваните лица мъже и жени. Преобладаващата част момчета показват ниски нива на вербализирана агресивност, те предпочитат телесната разправа пред обясненията. Желанието за себедоказване и убеждение на околните се свързва повече с женското поведение (59,69%)



Графика 42. Резултати за вербалната агресия при цялата извадка на възраст 13-15 години

Обобщените резултатите за цялата извадка изследвани лица на възраст 13-15 години показват, както завишени възможности за нейното използване, така и отричането и. За тях е актуална както ниската, така и високата и степен на изразеност в поведението. Връзката вербална агресия - нива на самоуважение показва, че ниското самоуважение предполага използване на висока вербална агресия, но същевременно и отхвърляне на възможността за това. Нормалната самооценка накланя везните в полза на агресивността (71,43%) По-високата степен на самоуважение поощрява използването на вербални нападки, обидни думи и изрази.



Графики 43 и 44. Резултати за нивата на самоуважение и вербалната агресия при 13-15 годишните изследвани лица

Взаимодействието между самоуважението и вербалната агресия, при ученици на възраст между 13 и 15 години доказва, че учениците, които имат ниско самоуважение не вербализират агресията си, но при промяна са увереността в себе си това се променя.

Таблица 11. Chi-Square Tests (self-esteem and Verbal aggression)

	Value	df	Asymp. Sig. (2-sided)
Pearson Chi-Square	27,668 ^a	2	,000
Likelihood Ratio	26,570	2	,000
N of Valid Cases	213		

a. 0 cells (.0%) have expected count less than 5.

b. The minimum expected count is 7.10

След прилагането на Chi-Square Test за независимост на две променливи, използвайки IBM SPSS 19 Statistics, се установи стойност на Pearson chi-square значително по-висока от 1 (27,668), а р-стойността е по-ниска от 0,05, (0,000), което е доказателство че двете променливи, самоуважение и вербална агресия са много силно зависими и показаната разлика е статистически значима. Така се доказва, че ниското самоуважение повлиява агресивното вербално поведение на учениците на възраст 13-15 години, независимо от половата им принадлежност.

Към така получените резултати се добавят анализите на анкетните карти на учителите. В основната хипотеза залегна предположението, че населеното място и образованието на родителите, като външни фактори за стимулиране на агресията и самоуважението, пряко влияят върху агресивните прояви на учениците в училище. Получените разлики между резултатите на учениците от големите и малки градове са минимални и затова не са включени в изследването като променливи.

Образователният статус на родителите също се оказва устойчив. Само 1,4 % от родителите са с различен статус от средно образование. Това се отнася и за майката и за бащата. Информацията е представена в началото на глава 3, включваща анализ на резултатите от проведеното изследване.

3.2.Обобщение на резултатите от проведеното изследване

След проведеното изследване и анализа на резултатите се доказват всички повдигнати хипотези. Статистическата валидност на резултатите доказва и тяхната валидност. Обобщението на резултатите включва заключения, които са базирани на получените данни за двете групи изследвани лица: на 8-12 години и 13-15 години. Доказа се, че между самоуважението и агресивните активности, на изследваните лица, има пряка зависимост. За

цялата извадка се установи, че нивото на самоуважение влияе върху агресивното поведение. Ниското самоуважение води до слабо изразена агресивност. Това се отнася до всички изследвани нейни форми: гняв, враждебност, физическа и вербална агресия. Средното и високо ниво на самоуважение стимулират агресивността в поведението. За целия възрастов диапазон 8-15 години, който обхваща периода на пубертета, агресивността е възрастова характеристика. Тя е присъща както за изследваните лица от мъжки пол, така и за тези от женски пол. Конкретно, на базата на доказаните хипотези, могат да се направят следните обобщения:

1. Доказа се, че самоуважението и агресията в поведението при учениците на възраст 8-15 години има пряка връзка
2. При учениците на възраст 8-12 години самоуважението е в границите на ниско и средно равнище. Нивото не се влияе от пола на изследваните лица.
3. Гневната и враждебна агресия при учениците на възраст 8 и 12 години не се влияят от фактора пол. Гневната агресия е силно свързана със самоуважението, докато враждебната агресия не зависи от него.
4. Изследваните лица на възраст 13-15 години показват ниско ниво на самоуважение. Това се отнася за изследваните лица и от двата пола.
5. Обобщено за цялата изследвана група от ученици на възраст 13-15 години се установява наличие на високо равнище на агресивност във всички форми.
6. Повишаването на самоуважението силно повлиява агресивната активност. Тя се увеличава както при момчетата, така и при момичетата.
7. Разликите по пол показват статистическа незначимост, поради което както високата агресия, така и различните нива на самоуважение се приемат като възрастова особеност. Като такава се определя и значимостта на нарастващата агресия в зависимост от нивото на самоуважение.

Глава IV. Превенция на агресивността в училище. Идеи за превенция на агресивността и развитие на самоуважението

Настоящото изследване доказва връзката между агресивното поведение и самоуважението на учениците през периода 8-15 години. Доказанала значителна изразеност на агресивността и ниското равнище на самоуважение, в изследваните лица, поставя необходимостта от оказване на професионална психологична помощ в две посоки:

предшестваща превенция на агресията в поведението и търсене на позитивни форми за повишаване на самоуважението чрез себепознание и асертивно поведение.

Информацията от гръцки и чуждестранни литературни източници относно преодоляване на агресивността в поведението е насочена към индивидуалната работа. В този смисъл превенцията се основава приоритетно на външни фактори като семейна среда, училище, социален климат в района на местоживеене, толеранс към проявите на агресия в социалната среда, сензитивност към тяхната честота и др.

Самоуважението се формира от личността, но се стимулира и насочва от близкото социално обкръжение. Превенцията е в пряка връзка с профилактиката на физичното и психично здраве. Тя се извършва с цел повишаване на личностното развитие, но същевременно и разширяване обхвата от уменията за себепознание и позитивно възприемане на собствената ценност и тази на другите хора. Основен въпрос за развитие на самоуважението е любовта към себе си. Това означава, съдържанието на мислите, нагласите, очакванията, оценките за себе си насочват поведенческата активност. Тя определя връзката между личностната и социална хармония в отношенията с другите хора. И агресивността и самоуважението са личностни конструкти, но се реализират в процеса на общуване на човека с другите хора. Те не само стимулират или стопират агресивната активност, но стимулират и стопират и развитието на самоуважението. Затова първата основна работа, отнасяща се до превенцията, е създаването на подкрепяща среда. Тя е социалният агент, който със своята чувствителност прави превантивната дейност възможна.

В рамките на училищната общност, подобна среда се формира на базата на училищната организационна култура. Намалването на агресията и развитието на самоуважението изисква цялостен, всеобхватен подход, който разглежда причините за проблемните зони в поведението и факторите за стимулиране към личностна промяна. Известен модел за това е „социално-екологичния модел“ на Морис Бронфенбренер (1998) Той е приложим в училищна среда и използва четири нива на разбиране на агресията и насилието. Последните се разглеждат като резултат от комбинацията на множество фактори, които пряко влияят върху поведението. Моделът се отнася към това как човек се свързва с хората около себе си и как функционира в обкръжението си. Стратегиите, отнасящи се до превенцията и личностния растеж са насочени към факторите, които поставят хората (учениците) в риск или ги предпазват от реализирането или преживяването на агресия. Стратегиите за превенция се използват на всяко от четирите нива и повишават силата на защитните,

протективни фактори. Идеята е динамично да се търсят форми за адекватна намеса , да се създадат програми, практики и стратегии, които да включват дейности, стимулиращи силните личностни страни или значимост на близката или социална среда. Нивата включват четири контекста: личностен, междуличностен, училищна общност и по-широк контекст.

Личностният контекст включва идентифициране на биологичните и личностни фактори като: възраст, образование, социално положение.

Междоличностният контекст анализира взаимоотношенията, които могат да повишат риска от проява на агресия или намаляване на самоуважението и приемане ролята на жертва. На това ниво се анализират близките отношения с връстниците, приятелите и семейството.

Училищната общност включва изучаване и работа с фактори, които повишават риска от повишаване на агресивността сред учениците или снижаване на самоуважението им. Учебният процес и участниците в него удовлетворяват не само познавателните, но и поведенческите потребности на учениците.

По-широкият контекст включва всички социално-икономически и здравни фактори, които поставят учениците в риск (изопачаване на социалните ценности, висок толеранс към агресивността в социума, принижаване на детските успехи и др.)

В световната практика има множество добри примери за успешни проекти, свързани с преодоляване на агресията и насилието. Смесът на превенцията , на базата на резултатите от проведеното изследване е не само да се работи с агресивните ученици, а да се създаде среда в която толерансът към агресията е нисък и се стимулира успешността на личностната изява и ефективност във всяка дейност.

Училището е място, където учениците не само учат, но придобиват социални умения за общуване с различни хора. Увереността в общуването и самоуважението са елемент на личностната ефективност. Превенцията на агресивността в синхрон с положителното себеоценяване кореспондира с училищната политика за личностно развитие и социално израстване на всеки ученик.

От контент анализа на информацията от анкетните карти на учителите се приема и идеята за преодоляване на агресивното поведение чрез използване на холистичен системен модел. Според него агресивното поведение на учениците е проблем за всички училища в цялата

образователна система. Затова всички страни в учебния процес (ръководство, учители и ученици) си сътрудничат и работят по проблема. Важна роля за обмисляне и поддържане на балансирана лична перспектива имат не само учителите, но и родителите. Никой дидактически метод не е достатъчен за стимулиране на позитивна поведенческа активност и развитие на положително отношение към себе си в учениците. Сплотеността в общата превантивна дейност е основен гарант за нейната успешност.

Заклучение

Тормозът и агресивното поведение са значителен проблем в организационния живот на съвременните училища в Гърция. Многоликостта на проявата му се свързва с възрастта, личностните характеристики, социалното обкръжение, демографските характеристики и други динамични фактори. Изследването на агресивността е една от най- експонираните теми. Колкото и изследвания да се направят, колкото и теории да се създадат, проблемът с агресивността си остава. Всяко ново изследване дава малък принос в неговото необятно интерпретиране и анализиране. През всички исторически периоди агресията в поведението е санкционирана и отхвърляна и същевременно поощрявана и награждавана. Тази социална двойственост я прави интересен обект за научни проучвания.

В контекста на училищната среда, агресивните форми на поведение са част от реалната училищна обстановка. Агресивността е част от живота и функционирането на училището, на взаимоотношенията в него, както и санкциите които се прилагат спрямо носителите и. Това изследване доказва, че проявите на гневна, враждебна, физическа и вербална агресия са повлияни от нивото на самоуважение на личността. За възрастта 8-15 години тя е част от личностно-социалното им развитие и не се различава по пол. Агресивността в поведението е характеристика както при момчетата, така и при момичетата. Доказаните и високи нива на проява определят тази възраст като рисков фактор. Съпътстват стимулатор е ниското равнище на самоуважение, в изследваните лица, и неувереността в собствената им ефективност. Това показва необходимостта, превенцията в училищна среда да се използва като базисен фактор за ограничаване на нейното разпространение в застрашителни размери, както и предпазване на младите хора от поведенчески рецидиви. Развитието на самоуважението успешно може да се използва в този процес.

Приносни моменти

1. Научното изследване обогатява разбирането за значението на личностните фактори в проявите на агресивност при учениците от отделна област в Република Гърция.
2. Установена е значителната роля на самоуважението за проявите на агресивност в поведението на младите хора.
3. Доказано е, че агресивността и ниското и средно равнище на самоуважение са обвързани с възрастта, а не с пола.
4. Като възрастова особеност формите на агресия са обременени от мъжкия и женски модел на поведение, независимо, че разликата е статистически незначителна.
5. Резултатите, от изследването, са базис за разработване на превантивни дейности за ограничаване на негативните ефекти от агресивната активност в изследвания период.

Публикации по темата на дисертацията

1. Kasiora, V. & Ntafoulis Th.(2015). To montelo igesias sta plaisia toy Ellinikou Sxoleiou:Meleti periptosis se sxoleia B/thmias Ekpaideysis Nomou Larissas. *Synedrio EEPEK. TEI Thessalias*, Larisa, 13-25 Oct.2015, ISBN: 978-618-82197-2-4 & 978-618-82197-4-8.
2. Kasiora V.& Charmani A.(2016). Ena ekpaideytiko ergaleio gia tin aytoektimisi-Texniki Rosenberg. 2o Panellinio Synedrio tis EEPEK me diethini symmetoxi, TEI Thessalias, Larissa, 21-23 Oct. 2016, vol.1, pp.751-755, ISSN:2529-1580.
3. Charmani A. & Kasiora V. (2016). O rolos tis sxesis ekpaideytikou/daskalou me to paidi/mathiti stin psychosynaisthimatiki anaptixi toy paidiou. 2o Panellinio Synedrio tis EEPEK me diethini symmetoxi, TEI Thessalias, Larissa, 21-23 Oct. 2016, vol.4, pp.386-388, ISSN:2529-1580
4. Kasiora V.,(2016). Theories of self-esteem in Pedagogy. *Jubilee International Scientific Conference Improving the study quality and qualification of pedagogical specialists in the context of modern education. South-West University of Blagoevgrad “Neofit Rilski”*. 25- 26 November 2016.
5. Kasiora V. (2016). Psychological resilience as an adaptive factor of self-esteem of children. *Scientific Research eJournal. Publishing House, University of Blagoevgrad*, vol.14, pp.1-5. ISSN:1312-7535.
6. Kasiora V.,(2017). Morfes epithetikotitas sto sxoliko plaisio. 4o Synedrio Neos Paidagogos. *Idryma Eygenidou, Athnina*, 1&2 Apriliou 2017, ISBN:978-61882301-2-5.
7. Kasiora V.,(2017). A Project as a modern method in Education. *Seventh International Conference with title “Modern Trends in Science”*. 14 - 18.06.2017, *South-West University of Blagoevgrad “Neofit Rilski”*, Bulgaria.
8. Kasiora A. V., (2017). H koinoniki kai synaisthimatiki agwgh twn mathitwn mesa apo viomatikes draseis. 3o Dienthes Synedrio gia tin Proothisi tis Ekpaideytikis Kainotomias. EEPEK, 13-15 Octovriou 2017. TEI Larissas.ISBN:978-618-82197-8-6 (tomos G')

Γεογραφικa κaρτa нa ιzσλεδвaнeтo

